Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika
universiteti Pedagogika-psixologiya va inkluziv
ta'lim fakulteti 3-bosqich talabasi
Xo'jaqulova Dilnura Xusniddin qizi

“TEATR PEDAGOGIKASI: ZAMONAVIY TA’LIM TIZIMIDA INNOVATSION YONDASHUV”

Annotatsiya. Ushbu maqolada teatr pedagogikasining zamonaviy ta’lim tizimidagi o‘rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Teatr pedagogikasi pedagogika, psixologiya va san’at integratsiyasi asosida shakllangan bo‘lib, u o‘quvchilarning ijodiy tafakkuri, nutq madaniyati va ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Maqolada dramatizatsiya, rol o‘ynash va sahnalashtirish kabi metodlarning ta’lim jarayonidagi samaradorligi yoritilgan. Shuningdek, teatr pedagogikasining shaxs rivoji, emotsional intellekt va tarbiyaviy jarayonga ta’siri ilmiy jihatdan asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: teatr pedagogikasi, dramatizatsiya, rol o‘ynash, innovatsion ta’lim, ijodiy tafakkur, pedagogik texnologiyalar, kommunikativ kompetensiya.

Аннотация. В данной статье рассматривается значение театральной педагогики в современной системе образования. Театральная педагогика формируется на основе интеграции педагогики, психологии и искусства и направлена на развитие творческого мышления, культуры речи и социальных компетенций обучающихся. В статье анализируется эффективность таких методов, как драматизация, ролевая игра и инсценировка в образовательном процессе. Также научно обосновывается влияние театральной педагогики на развитие личности, эмоционального интеллекта и воспитательного процесса.

Ключевые слова: театральная педагогика, драматизация, ролевая игра, инновационное образование, творческое мышление, педагогические технологии, коммуникативная компетенция.

Abstracts. This article analyzes the role and importance of theatre pedagogy in the modern education system. Theatre pedagogy is formed through the integration of pedagogy, psychology and art, and it contributes to the development of students’ creative thinking, speech culture and social competencies. The article highlights the effectiveness of methods such as dramatization, role play and staging in the educational process. It also scientifically substantiates the impact of theatre pedagogy on personal development, emotional intelligence and the educational process.

Key words: theatre pedagogy, dramatization, role play, innovative education, creative thinking, pedagogical technologies, communicative competence.

Zamonaviy ta’lim tizimi shaxsga yo‘naltirilgan, ijodkorlikni rivojlantiruvchi hamda kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan metodlarni talab etmoqda. Global ta’lim jarayonida o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi, ijtimoiy faolligi va kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan teatr pedagogikasi ta’lim jarayonida innovatsion yondashuv sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Teatr pedagogikasi pedagogika, psixologiya va san’atning integratsiyasi asosida shakllangan bo‘lib, u o‘quvchilarning ijodiy tafakkuri, nutq madaniyati, emotsional intellekti hamda ijtimoiy moslashuvini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bugungi kunda dramatizatsiya, rol o‘ynash,

sahnalashtirish kabi metodlar ta’lim jarayonida samarali pedagogik texnologiyalar sifatida keng qo‘llanilmoqda. Ushbu metodlar o‘quvchilarni passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantiradi hamda ta’lim jarayonining samaradorligini oshiradi. Shu sababli teatr pedagogikasi zamonaviy ta’lim tizimining muhim tarkibiy qismi sifatida qaralmoqda.

Teatr pedagogikasining shakllanishi bir qator mashhur olimlar va pedagoglarning ilmiy qarashlari bilan bog‘liq. Mashhur rus teatr nazariyotchisi Konstantin Stanislavski aktyorlik san’atining psixologik asoslarini ishlab chiqib, sahnada obrazga chuqur kirish metodikasini yaratgan. Stanislavskiy tizimida aktyorning ichki hissiyotlari, tajribasi va psixologik kechinmalari muhim o‘rin tutadi. Bu yondashuv ta’lim jarayonida ham qo‘llanilib, o‘quvchilarning shaxsiy tajribasi asosida bilimlarni o‘zlashtirishiga yordam beradi.

Shuningdek, mashhur psixolog Lev Vygotskiy o‘zining madaniy-tarixiy rivojlanish nazariyasida o‘yin va dramatik faoliyatning bolaning tafakkur rivojidagi o‘rnini ilmiy asoslab bergan. Uning fikricha, rolli o‘yinlar orqali bolalar ijtimoiy tajribani o‘zlashtiradi va yangi bilimlarni egallaydi. Vygotskiyning “yaqin rivojlanish zonasi” nazariyasi teatr pedagogikasining metodologik asoslaridan biri hisoblanadi.

Pedagogika tarixida muhim o‘rin tutgan Anton Makarenko ham jamoaviy ijodiy faoliyatning shaxs kamolotidagi ahamiyatini alohida ta’kidlagan. Makarenkoning fikriga ko‘ra, jamoa faoliyati va sahnaviy mashg‘ulotlar yoshlarning ijtimoiy mas’uliyati hamda hamkorlik ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Bundan tashqari, braziliyalik teatr arbobi Augusto Boal tomonidan ishlab chiqilgan “Ezilganlar teatri” konsepsiyasi ham teatr pedagogikasining rivojiga katta ta’sir ko‘rsatgan. Boal tomonidan taklif etilgan forum-teatr metodi orqali ijtimoiy muammolar sahnalashtiriladi va tomoshabinlar ularni hal etishda faol ishtirok etadi.

Teatr pedagogikasining asosiy maqsadi o‘quvchilarni ijodiy fikrlaydigan, erkin muloqot qila oladigan va ijtimoiy faol shaxs sifatida shakllantirishdan iborat. Bu jarayonda dramatizatsiya, rol o‘ynash va sahnalashtirish kabi metodlar muhim o‘rin tutadi.

Dramatizatsiya ta’lim jarayonida adabiy asarlarni sahnalashtirish orqali o‘quvchilarning badiiy tafakkurini rivojlantiradi. Ushbu metod o‘quvchilarga obrazlarni chuqur anglash, voqealarni tahlil qilish va o‘z fikrini ifodalash imkonini beradi.

Rol o‘ynash metodi esa ijtimoiy vaziyatlarni modellashtirish orqali o‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantiradi. Bu metod o‘quvchilarda empatiya, ya’ni boshqalarning his-tuyg‘ularini tushunish qobiliyatini shakllantiradi.

Sahnalashtirish esa o‘quvchilarni jamoa bo‘lib ishlashga o‘rgatadi. Bu jarayonda har bir o‘quvchi ma’lum rolni bajaradi va umumiy natijaga erishish uchun hamkorlik qiladi.

Teatr pedagogikasi o‘quvchilarning psixologik rivojiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Sahnaviy faoliyat o‘quvchilarning emotsional intellektini rivojlantiradi, o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshiradi hamda stressni kamaytiradi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, dramatik mashg‘ulotlar orqali o‘quvchilar o‘z fikrini erkin ifodalashni o‘rganadi va nutq madaniyati rivojlanadi.

Bundan tashqari, teatr pedagogikasi refleksiya jarayonini faollashtiradi. Refleksiya orqali o‘quvchilar o‘z faoliyatini tahlil qiladi, xatolarini anglaydi va yangi xulosalar chiqaradi. Bu esa ta’lim jarayonining samaradorligini oshiradi.

Maktabgacha ta’lim muassasalarida teatr pedagogikasi bolalarning har tomonlama rivojlanishini ta’minlaydigan samarali pedagogik yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Teatr faoliyati orqali bolalar o‘yin, dramatizatsiya va sahnalashtirish jarayonida o‘z fikrlarini erkin ifoda etishni, jamoada ishlashni hamda ijtimoiy muhitga moslashishni o‘rganadilar. Shu sababli zamonaviy maktabgacha ta’lim tizimida teatr pedagogikasidan foydalanish bolalarning shaxsiy rivojlanishida muhim omil sifatida qaraladi.

Oliy ta’lim tizimida teatr pedagogikasi, ayniqsa, pedagog kadrlarni tayyorlash jarayonida muhim ahamiyatga ega. Kelajakdagi o‘qituvchilar dramatik metodlar orqali darsni qiziqarli tashkil etish, o‘quvchilar bilan samarali muloqot qilish hamda innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo‘llashni o‘rganadilar.

Oliy ta’lim muassasalarida teatr pedagogikasi ta’lim jarayonini interfaol, ijodiy va samarali tashkil etishda muhim pedagogik vosita hisoblanadi. Zamonaviy ta’lim tizimi talabalarning mustaqil fikrlashi, ijodkorligi va kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishni talab qiladi. Shu nuqtai nazardan dramatizatsiya, rol o‘ynash va sahnalashtirish metodlari talabalarning bilimni chuqur o‘zlashtirishiga hamda kasbiy ko‘nikmalarni shakllantirishga yordam beradi.

Teatr pedagogikasi oliy ta’lim tizimida talabalarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishda muhim pedagogik vosita hisoblanadi. Kommunikativ kompetensiya – bu shaxsning boshqalar bilan samarali muloqot qilish, fikrini aniq va ravon ifodalash, tinglash, tushunish hamda ijtimoiy muhitda o‘zini to‘g‘ri tutish qobiliyatlarini o‘z ichiga oladi. Teatr pedagogikasi aynan shu ko‘nikmalarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Birinchidan, teatr elementlari (rol o‘ynash, sahnalashtirish, dialog va improvizatsiya mashqlari) talabalarga turli ijtimoiy vaziyatlarni modellashtirish imkonini beradi. Bu jarayonda talabalar o‘z fikrlarini erkin ifodalash, suhbatdoshni tinglash va javob qaytarish kabi kommunikativ malakalarni rivojlantiradilar.

Ikkinchidan, teatr pedagogikasi talabalarning nutq madaniyatini oshiradi. Sahna mashqlari davomida to‘g‘ri talaffuz, ovoz ohangi, intonatsiya, mimika va jestlardan foydalanish o‘rgatiladi. Bu esa talabalar nutqining ta’sirchanligi va muloqot samaradorligini oshiradi.

Uchinchidan, teatr faoliyati jamoada ishlash ko‘nikmalarini mustahkamlaydi. Sahna asarini tayyorlash jarayonida talabalar o‘zaro hamkorlik qiladi, fikr almashadi va bir-birini tushunishga harakat qiladi. Bu esa kommunikativ kompetensiyaning muhim tarkibiy qismi bo‘lgan ijtimoiy muloqot ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Shuningdek, teatr pedagogikasi talabalarda empatiya, ya’ni boshqalarning his-tuyg‘ularini tushunish qobiliyatini rivojlantiradi. Turli obrazlarni ijro etish orqali talabalar boshqa insonlarning ruhiy holatini his qilishni o‘rganadilar, bu esa muloqot jarayonini yanada samarali qiladi.

Shuningdek, teatr pedagogikasi yoshlarning ma’naviy-axloqiy tarbiyasida ham muhim vosita hisoblanadi. Sahna orqali ijobiy qahramonlar obrazini yaratish yosh avlodda ezgulik, adolat va insonparvarlik kabi qadriyatlarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, teatr pedagogikasi zamonaviy ta’lim tizimida innovatsion pedagogik texnologiya sifatida muhim o‘rin egallaydi. U o‘quvchilarning ijodiy tafakkuri, kommunikativ kompetensiyasi va emotsional intellektini rivojlantirishga xizmat qiladi. Dramatizatsiya, rol o‘ynash va sahnalashtirish metodlaridan samarali foydalanish ta’lim jarayonining samaradorligini oshiradi hamda shaxsning har tomonlama rivojlanishini ta’minlaydi. Shuning uchun teatr

pedagogikasini ta’lim tizimiga keng joriy etish zamonaviy pedagogikaning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Konstantin Stanislavski. Aktyorning o‘z ustida ishlashi. – Moskva: Iskusstvo, 1938.
2. Lev Vygotsky. Tafakkur va nutq. – Moskva: Pedagogika, 1934.
3. Anton Makarenko. Pedagogik poema. – Moskva: Molodaya gvardiya, 1935.
4. Augusto Boal. Theatre of the Oppressed. – New York: Theatre Communications Group, 1979.
5. John Dewey. Art as Experience. – New York: Perigee Books, 1934.
6. Paulo Freire. Pedagogy of the Oppressed. – New York: Continuum, 1970.
7. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning nazariy asoslari. – Toshkent: Fan, 2012.
8. Qodirov B. Pedagogika nazariyasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2010.
9. Ishmuhamedov R. Ta’limda innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.
10. Musurmonova O. Pedagogika. – Toshkent: O‘zbekiston, 2016.
11. Xodjayev B. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Sano-standart, 2017.
12. To‘xtaxodjayeva M. Pedagogika. – Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2010.
13. Sayidahmedov N. Pedagogik mahorat va pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan, 2003.
14. Azizxo‘jayeva N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. – Toshkent: TDPU, 2006.
15. ZiyoNet ilmiy-ma’rifiy portali materiallari. – 2021.